

Hviezdny klenot na knižnom nebi

(Nad novým slovenským prekladom Sonetov Orfeových)

Slovenská súčasná duchovná básnická tvorba čoraz viac a viac zákonito nadväzuje na prúdenie slovenskej katolíckej moderny siahajúc po širokých kresťanských priestoroch cez horizont avantgardy a "duševnej nehy" - smerujúce k Najvyššiemu, k Univerzu, t. j. k Bohu. V poslednom čase našu čitateľskú verejnosť a milovníkov poézie milo prekvapilo vydanie diela významného básnika a prozaika Rainera Mariu Rilkeho *Sonety Orfeovi* v preklade dvoch literárnych umelcov básnika a prekladateľa Teodora Križku a literárneho vedca, kritika a esejistu Vincenta Šabíka, s ilustráciami a grafickým dizajnom od Miroslava Cipára. Dielo vyšlo vo vydavateľstve DAKA v Bratislave roku 1999 ako 13. publikácia. Na jeho vydanie finančne prispeli nemecké, rakúske a slovenské inštitúcie.

Rainer Maria Rilke, pražský rodák, rakúsky básnik a prozaik (4. 12. 1875 – 29. 12. 1926), Val Mont pri Montreux – Švajčiarsko. Básnické dielo tohto velikána poézie zažiarilo ako jasná viditeľná stálica na literárnom nebi a ako vidno, svieti neustále, o čom svedčia naše i mnohé inorečové preklady jeho diel ešte i dnes. Životná trasa Rilkeho bohatá na osudové peripetie, jeho cesty (Taliansko, Dánsko, Švédsko, Rusko, Paríž, ..., pobudnutie u geniálneho sochára A. Rodina ako jeho osobný tajomník; Rilke plný vnútornej rozorvanosti, rozporov, ustavičný strach o existenciu človeka, preniknutý náboženskou mystikou, nesmierne citové vnímanie vonkajšieho sveta cez najvnútornejšie sebatrýzne – to všetko malo obrovský vplyv na formovanie jeho básnického profilu a cez tento na celú jeho tvorbu. Uvedme si aspoň tie najznámejšie jeho diela: *Pieseň o láske a smrti korneta Ch. Rilkeho* – (baladická heroická próza, 1906), trojdielny cyklus básní *Kniha hodínok*, 1905, *Kniha obrazov*, 1902, *Nové básne*, 1907, lyrický román *Zápisky Malteho Lauridsa Briggeho*, 1910, *Duinské elégie* (1923)...

Pravda, popri týchto dielach je ešte vari desiatka závažných diel, bohatý register poetických a prozaických kníh odzrkadľujúcich mimoriadne vzácnu umeleckú tvorbu tohto básnického génia.

Priblížme si aspoň ich názvy: *Rozprávky o Pánu Bohu*, 1900 – *Rekviem*, 1909 – *Život Márie*, 1913 – *List mladému básnikovi – Můj domov* (Praha 1941 štyri cykly veršov z diela *Obet' domácim bohom*, 1895... No vrcholom básnikovej tvorby sú *Sonety Orfeovi*, 1923. Do tohto diela básnik vložil všetko úsilie - to vnútorné i vonkajšie, to vecné i duchovné – o vytvorenie nového obrazu sveta. Tak ako božský básnik, spevák a hudobník v antickej mytológii svojím spevom a hudbou pretváral prírodu, aby v nej zavládol súlad a mier (keď lesná zver sa priblížila k nemu, vtáky sa zlietali, skaly sa k nemu hýbali, vlk si líhal k baránkovi – tak aj básnik Rilke v Sonetoch Orfeovi svojou filozofiou života usiloval o vyrovnanie protikladov, o jednotu života a smrti. Orfeus spieval a Rilke poéziou tiež.. *"Spev, to je bytie. Jedna z božích podstát... Keď spieva pravda, vydá iný tón. (Ako dych ničoho.) Vír v Bohu. Vietor."* Rilkeho religióznosť sa transponuje do viery v bytie, ktorého tvorcom je sám Boh, lebo *"Boh zvládne všetko. Čo však človek sám, (čo jeho lýra, útla, na nič súca?"* (Sonet III.) Nie je zadívaný do seba, zhadzuje narcisizmus a smeruje načisto k človeku, k životu ľudstva cez jednotu, teda k ľudskému a božskému. *"Sláva duchu, čo nás vedno spája / keď náš život sú len figúry... Pravé miesto je nám večne skryté / hýbu nami vzťahy... Čisté pnutie, Číra hudba sily..."* Básnik splýva s epochou doby, odhaľuje problémy človeka v práci, jeho existenčné otázky v priemyselnom storočí, vzťah k umeniu, dejinám, v tvorivých hodnotách, akoby privolával prvopočiatky, návrat k prírode. *"Čas plynie po svete, / dni miznú, blednú. / Hľa, všetko vyzreté / vracia sa k žriedlu... Pane, aj tebe útočí / na sluch to nové? / Prichodia proroci, / chvália ho v slove. / Hluk do nás opretý / cez nás sa valí. Stroje chcú obety, / slávu a chvály. / Stroj súri, uteká: / šialené tempá, / gniavi nás, deptá. / Nemá nič z vášne, len silu z človeka..."* (XVIII. sonet.) Tak ako Orfeus vyrovnával šťastie so zúfalstvom, nádej s beznádejou, život so smrťou, tak analogicky aj Rilke v protirečeniach usiluje o vyrovnanie kontrastov cez všetky stupne vývoja človeka od narodenia, od zrodu, dospievania, junosti, sny a túžby, zrelosť, smrť a zánik, zduchovnenie na anjelskú bytosť – nakoniec premena na

neviditeľné – to všetko sú zastávky, cez ktoré kráča ľudská bytosť na večnej scéne životného javiska. V sonetoch často zaznieva radosť a chvála na život, no veľmi často tieto sú potiahnuté ”závojom a otázkou pomínutelnosti, ktorú chápe ako večnú premenu života. ”Hádanka smrti skrytá je v diali...oči, čo videli v ohni, keď veľkú časť svojho života hľadeli do tmy hasnúcich dní... Ale smrť pozná a nepovie, čím sme naozaj, čo tým získava, keď nás na chvíľu požičia svetu...” V celej skladbe, ktorá má dve časti, má prvá 26 a druhá 29 sonetov – zreteľne cítime dva svety. Svet Orfeov v mytologickej antike a svet Rilkeho v novovekej súčasnosti pretvorený a aktualizovaný z mýtu antického. Obidva svety sú zviazané spoločným smerovaním: jednotou človeka a prírody, túžbou po harmónii, chvále a oslave bytia ako aj žalobou a obvinením svojho času a úsilím v ňom obsiahnuť celú problematiku života a smrti. Po tomto miniúvahovom profile básnika Rilkeho a jeho Sonetov Orfeovi prichodí ešte aspoň v skratke pristúpiť k literárno-estetickému rozboru. Rytmická oblasť je striedavo ladená do jambického čosi, trochejského i daktylského prúdenia – veršové rady menia stabilitu stôp čo do dĺžky. Táto variabilnosť oživuje čítavosť a celý proces výstavby diela dynamizuje. Bohatá básnická lexika-básnické pomenovanie sú v súlade s časovými témami, motívmi, symbolmi, ako sa ony premietajú vo sfére pozemského i záhrobného. Rilkeho veta je starostlivo vypracovaná (inverzia, presahy, anafora, epifora). ”Len vďaka nej v nás spieva vzduch, slnko a zem.”

*A keď ťa svet zabudne, len vyslov
z moci ticha tichej zemi: Prúdim.
Rýchlej vode povedz prosto: Som.*
(str. 127)

*Nauč sa strácať – prv, ako ťa bez výzvy zrazí
ťažoba rozlúčky, chlad zimy fúrie.*
(str. 89)

Pravda, hudobnosť celej skladby prezentujú nielen veršové rady v hymnicko-jambickej polohe, ale aj rýmové dvojice končiace čistými rýmami Do okruhu pomenovania zasahuje sféra trópov a epitét. Bohatý výskyt metafory, básnických obrazov, figúr,

personifikácie, metonymie, perifrázy... to všetko má plnú účasť pri výstavbe diela: *”práve tam v sluchu zodvihol si chrám”* (str. 11). *”Zaspala vo mne. Deň mal tvar jej sna”* (13), *”Keď spieva pravda, vydá tón”* (15), *Ó, nežní, zavše vojdite všetci do dychu* (17), *Ó, dych! Ty báseň, neviditeľná a nahá!* (65)... *Ó, hladká kôra – dych / oblosť i čepel’ slova, gesta...”* Čo veta, verš – to hlboká myšlienka, zamyslenie, ustavičný pohyb, tvorivý nepokoj, spaľujúca túžba obsiahnuť všetko, i to tušené a neviditeľné.

R. M. Rilke. Ten ťažko zvládnuteľný básnický končiar v pohorí štítov ako Valéry, Eliot, Joyce, Claudel.... Z našich výprav prvý vystúpil na rilkeovský končiar Karol Strmeň (Obraz na vázach 1944 výber z poézie, Sonety Orfeovi od str. 57 – 90). Dnes je to ďalšia výprava, a to dvojice T. Križka a V. Šabík, ktorá tento výstup zvládla perfektne. Vari takmer každý básnik katolíckej moderny ako aj nasledujúce generácie ako *”nádeje katolíckej, teda duchovnej poézie”* prekladali Rilkeho, lebo jeho tvorba bola im bytostne blízka, bola im živým prameňom, *”duševnou nehou”*, cez ktorú si uvedomovali, že *”cesta od neho k veľkosti ide cez obeť, lebo u Rilkeho bolo náboženstvo alebo sám Boh – smerom srdca.*

A čo na záver? Básnik a prekladateľ T. Križka a literárny vedec V. Šabík vytvorili dielo, ktoré nemá obdoby u nás. Sprístupnili nám poéziu Rilkeho v takých dimenziách, že slovám uznania je priúzkou, srdcu vrúcne a v očiach sa zrkadlí záblesk čarovnej dokonalosti. Vynikajúci preklad so všetkými atribútmi modernity umeleckého výrazu, hlboko vedecký ponor do sveta slova, myšlienok a úvah cez filozoficko-literárny prienik k Absolútnu v erudovanom Doslove rozsahom takmer ako štúdia (str. 129-155), výstižný výtvarný rukopis, skvelá úprava... to všetko sa vnieslo do knihy Sonety Orfeovi. Nám už len prichodí splna srdca sa poďakovať tvorcom za poetický dar, ktorý bude žiariť na literárnom nebi ako hviezdny klenot slovenskej prekladovej poézie.

Ján Frátrik

Časopis Kultúra, č.15, ročník 2000